

**Jan Keller: Až na dno blahobytu
(Ke společenským kořenům ekologické krize)**

Brno, Nakladatelství Hnutí Duha 1993, 127 s.

Publikace J. Kellera *Až na dno blahobytu* je knihou, kterou ekologické hnutí posílí svou aspirací být něčím, co přesahuje pouhou ochranu životního prostředí: obsadit roli prominentního mluvčího tématu. Může sehrát iniciační roli srovnatelnou např. s knihou N. Gruhla, *Ein Planet wird geplündert*, Frankfurt 1975 či sérií článků E. Goldsmitha, *Blueprint for Survival* (Ecologist 1972). Jde o titul, který se liší výrazně od odborných i k široké veřejnosti se obracejících ekologicky zaměřených publikací (Hadač, Moldan, Vavroušek aj).

J. Keller se v šesti hlavních oddílech *Trh, ekonomický růst a příroda, Potřeby, konzum a příroda, Politická moc a příroda, Reálný socialismus jako přírodní pohroma a krize státu blahobytu, Zablokované řešení: Společnost v hypnóze, Výzva k přežití: decentralizace* spolu s *Úvodem: Zplodiny blahobytu a Shrnutím* předkládá svého druhu pozoruhodný sumář hesel a témat, v nichž se odkrývá krizovost pozdně moderního světa.

Autor ví, co chce říci, a umí to sdělit věcně, působivě, s ironií a sarkasmem. Umožňuje nám rozhovor o budoucnosti, aniž nám dovolí upustit ze zřetele, že jsme uprostřed katastrofy. Neinventarizuje, ale diagnostikuje. V pozornosti je propojení ekonomického růstu s mechanismy tržní ekonomiky, pasivní demokracie a konzumní styl života v podmínkách nadměrné centralizace („centralizace blokuje možnost přežití“, s. 119).

Míra obecnosti, na niž se Keller suverénně pohybuje, a radikálnost závěrů není bez inspirativní síly a intelektuální přitažlivosti; konsekvence i některá zjednodušení vzbuzují obavy. Radikalita je zde cenou za to, že autor nezůstává uvězněn v teoretických paradigmatech průmyslové společnosti zaměřené na produkci zboží (srv. A. Gorz, *Wege ins Paradies*, Berlin 1985). Zdroje Kellerovy diagnózy tvoří pozoruhodně různorodé společenství autorů i myšlenek: R. Douthwaite, R. Collins, M. Crozier, R. Boudon, M. Weber, M. Ostrogorski, R. Aron, H. Marcuse, D. Riesman, E. Fromm, N. Elias, R. K. Merton, A. Durning a další. Originalitu funda-

mentální „zelené slitiny“ (O. Maquard) tak různorodých myšlenkových konceptů bude někdo těžko popírat.

Jde zde však stále o týž problém, existuje shoda v deskripci, snad i v uznávání míry ohrožení, ale při diagnostice příčin ekologické krize začínají vystupovat rozdíly. Kellerova koncentrace na otázku, proč míře ohrožení neodpovídají protiopatření, nemilosrdně odkrýváni sebedestruktivních mechanismů („vyspělé společnosti představují unikát také v tom, že nutně, nezmění-li radikálně způsob svého fungování, budou rozvráceny v důsledku těch principů, na nichž jsou založeny“ (s. 13), vyčleňuje publikaci z dosavadní produkce.

J. Keller si počíná jako radikální ekolog, nezůstává vězet v paradigmatech průmyslové společnosti, proto jeho kritika je kritikou víceméně zřetelných iracionálních sil dosavadních forem racionalizace. Zde mu pomáhá jak analytik moderny M. Weber, tak kritik spotřební společnosti E. Fromm, jak politolog M. Ostrogorski, tak filozof H. Marcuse i postmoderní témata. Nemůže mu tedy jít o pouhou rekonstrukci pojmu pokroku či masové demokracie, pouhou ochránářskou ekologii, soustřeďuje se na otevření nových perspektivních cílů na základě nového porozumění fundamentu. Volba, před kterou stojíme, říká Keller, je osudová: „pokud se nezřekneme blahobytu, máme možná ještě šanci sami nějak dožít, budoucí generace takovou šanci mít nebudou. Pokud se proti blahobytu postavíme, může to zničit tržní systém v jeho dnešní podobě, zcela jistě to způsobí legitimizační krizi pasivní demokracie a pochopitelně to zruší možnost praktikovat v masovém měřítku konzumní styl života.“ (s. 13-14) Od tohoto fundamentálně ekologického imperativu (zrušit neudržitelný systém dřív, než sám propadne agonii) se odvíjí tematizace a slovník.

Kellerova publikace se tak mění, jak jsme již výše uvedli, v nanejvýš obsažný slovník témat, kde se na malém prostoru shrnují a radikalizují témata, která jsou součástí diskusí o krizi moderny, postmoderně, krizové společnosti, ale současně je pod záštitou ekologického imperativu dovádí i k řešení. Případný výpočet souhlasu či nesouhlasu zde nemá velký význam, čtenář tím stejně není zbaven

alternativy rozhodnout se sám a při tomto rozhodování nejde o málo.

To naznačí i srovnání s autory, kteří více nuancují a jsou liberálně zaměřeni. Odkazujeme zde na některé publikace B. Moldana a V. Bělohradského. Spor mezi stoupenci o míru a způsob regulace a kontroly, o korektivní mechanismy, je Kellerem převeden do roviny, kdy nás mají zajímat „pouze ekologické souvislosti a ekologické dopady obou stanovisek. V čem se liší stanoviska úřadu z hlediska přírody?“ (Keller, s. 87). B. Moldan k témuž tématu sumarizuje: „Pokud v sobě pravidla tržního hospodářství zahrnují kritéria a principy, jsou dosud jediným fungujícím předpokladem (tj. pravidla tržního hospodářství) trvale udržitelného vývoje.“ (B. Moldan, *Ekologie, demokracie, trh*, Praha 1992, s. 51) Přirozeně jde o ono „pokud“, a to ještě při dodržení zásady: „Ekologická pravidla nemohou být konstruována tak, že by s mechanismy trhu, s tržními silami nepočítala, nebo dokonce pracovala proti nim. To by je předem odsoudilo k neúspěchu.“ (Tamtéž, s. 50) Situaci, kdy „trh ani úřad nepřiznává přírodě zvláštní statut, který by byl výrazněji odlišný od ostatních kupovaných či spravovaných záležitostí“ (Keller, s. 87), B. Moldan reflektuje, neboť počítá s radikálním rozšířením ekologicko-ekonomického účetnictví („finanční hodnotu“ získávají i přírodní fenomény), vše však musí zapadat do celkového systému definovaného tržní ekonomikou (B. Moldan, tamtéž, s. 57).

Keller se naopak koncentruje na odkrytí mechanismů zablokování řešení: „Ani vláda úřadu (byrokracie) není ovšem schopna zohlednit ve svém rozhodování naprostou výjimečnost přírody, nedokáže ji ani odlišit od ostatních objektů svého rozhodování. Byrokratický úřad je proto naprosto nevhodným nástrojem pro řešení problémů ekologického typu, tedy problémů, jejichž nevyřešení nepřináší trvalé zajištění a status, nýbrž zánik celého systému“ (Keller, s. 88-89).

Sociolog a historik J. Keller a filozofující sociolog V. Bělohradský, oba s příklonem k politologii, diametrálně jinak hodnotí známou firmu McDonald's. Pro prvního je McDonald's místo, kde se nám *in nucleo* předvádí iracionalita a mechanismy blížícího se

planetárního zániku (Keller, s. 48-49). Pro druhého je naopak McDonald's místem, kde vzniká planetární občanská společnost. (V. Bělohradský, *Hamburger, džiny a demokracie. Chvála mcdonaldizace světa*. Respekt, 24.-30. 1. 1994, s. 14). Oba autoři za trivialitou uvedeného případu odkrývají něco krajně netriviálního. Keller na případu McDonald's dokumentuje relativnost potřeb, nepřirozenost konzumu a utrpení přírody. Konkrétní případ zapadá do všeobíhající strategie unifikace, hromadnosti výroby a energetické náročnosti, kdy je technologie výroby postavena na „naprostém ignorování hodnoty toho všeho, co nemá hodnotu umaštěného hamburgeru“ (Keller, s. 48), tedy v konečné instanci na principu, na jakém funguje moderní centralizovaný stát. Pro V. Bělohradského se týž „případ“ odkrývá nejen jako ničení (navíc ničené tradice jsou strašně uniformní), ale i v „prosazení demokratického životního stylu: neutrální mcdonaldizovaný prostor je místem, kde vzniká planetární občanská společnost z lidí stejně vytržených ze svých tradic a ze svého životního kontextu“ (Bělohradský, tamtéž).

Rozdíl není v radikálnosti ekologického přístupu, neboť i V. Bělohradský „chce probudit v lidech vědomí, že stojí na okraji propasti v tom nejvšednějším dni“ (V. Bělohradský, *Myslet zeleň světa*, Mladá fronta, Praha 1991, s. 109). Čtenáři, zejména pak angažovaní ekologové, jsou při srovnání publikací B. Moldana, V. Bělohradského a J. Kellera postaveni před ono pověstné: *Hic Rhodus, hic salta!* Odpověď na naznačené problémy tvoří vnitřní napětí a střetání mezi fundamentalisty, realisty a neoliberálními proudem v řadě ekologických stran a hnutí i v dnešní západní Evropě.

V době „ideových repríz“ (O. Maquard) je Kellerova publikace *Až na dno blahobytu* pozoruhodným svědectvím úsilí vyvinout perspektivu principiálních změn a předložit působivý a mobilizující koncept ekologického hnutí. Fundamentální ekologická tematizace otvírá všední den průměrného občana velkým otázkám, stimuluje odpovědnost člověka za sebe i celek. Stává se takřka konfesí – médiem nového porozumění i základům lidské společnosti. V tom je její síla, ale i nemalé úskalí.

Jan Kamářík, Oldřich Ševčík